AMMATTIOSAAMISEN KEHITTÄMISYHDISTYS

ASIANTUNTIJALAUSUNTO

8.10.2021

Sivistys- ja tiedejaosto

kaisa.iso-sipila@eduskunta.fi

HE 146/2021

AMKE ry:n lausunto hallituksen talousarvioesityksestä vuodelle 2022

Vuoden 2022 hallituksen talousarvioesityksessä ammatilliseen koulutukseen esitetään valtionosuudeksi 1 008,7 M€, määräaikaista ja kertaluonteista 70 M € hallitusohjelman tulevaisuusinvestointina, 16 M€ lähihoitajakoulutukseen, kokonaisrahoituksen noustessa 2,03 miljardiin euroon. Nimellinen kokonaisrahoitus nousee vuoteen 2021 verrattuna n. 73 M€. Tämä lisäys parantaa koulutuksen järjestäjien toimintaedellytyksiä, mutta esitykseen sisältyy myös uusia vastuita, kuten oppivelvollisuuden laajentaminen. Samalla koronakriisi on vaikeuttanut koulutuksen järjestäjien toimintaa.

Vuosina 2013–2018 ammatillisesta koulutuksesta leikattiin yli 300 M€, kun samanaikaisesti opiskelijamäärä nousi 50 000:lla. Rahoitustilanne on parantunut, mutta määräaikainen rahoitus ja oppivelvollisuuden kustannukset aiheuttavat epävarmuutta. Koronapandemian jälkeinen oppimis- ja hyvinvointivelka edellyttävät lisäksi toimia.

Oppivelvollisuuden laajentaminen ja koulutuspaikkojen riittävyys

Ensi vuoden talousarvioesityksessä oppivelvollisuuden laajentamiseen kohdennetaan 13,1 M€, mikä tarkoittaa alle 282 euroa opiskelijaa kohden (vuonna 2020 ja 2021 yhteisvalinnan kautta aloitti n. 46 500 uutta opiskelijaa). Suurin osa kustannuksista kohdentuu maksuttomiin opiskelumateriaaleihin.

Vaativana erityisenä tukena järjestettävän ammatillisen koulutuksen hakijamäärä kasvoi merkittävästi kevään 2021 haussa oppivelvollisuuden laajenemisen myötä. Uudistus on tuonut TELMA-koulutukseen uudenlaisia kohderyhmiä, jotka tarvitsevat merkittäviä opiskelun tuen ratkaisuja. Osalla hakijoista tulisi ratkaista muun muassa laajat terveydenhuollolliset tuet opetuksen välittömään yhteyteen. Kaikkien ammatillisten erityisoppilaitosten opiskelijavuodet ovat ylittyneet, osalla jopa merkittävillä prosenttiosuuksilla. Koska oppivelvollisuus tuo ammatilliseen koulutukseen uusia opiskelijoita, tulee opiskelijavuosimäärää kasvattaa vastaamaan tarvetta. Muutoin uhkana on jatkuvan oppimisen tarjonnan supistuminen.

AMKEn keväällä 2021 jäsenilleen toteuttaman kyselyn mukaan ammatillisen koulutuksen järjestäjistä 94 prosenttia pitää opetus- ja kulttuuriministeriön arviota ammatillisen koulutuksen maksuttomuuden kustannuksista riittämättömänä. AMKE muistuttaa, että hallitus on luvannut korvata täysimääräisesti oppivelvollisuudesta aiheutuvat kustannukset ammatillisen koulutuksen järjestäjille. Tämä edellyttää huolellista seurantaa oppivelvollisuuden laajentumisen aiheuttamista kustannuksista.

Tulevaisuusinvestoinnit ja opettajien riittävyys

AMKE kiittää, että hallitusohjelman tulevaisuusinvestoinneista pidetään kiinni. Kumulatiivisesti kokonaissumma on ylittämässä 15 M€:lla hallitusohjelman 235 M€, jolloin summaksi tulee yhteensä 250 M€.

Ammatillisessa koulutuksessa vuosina 2013–2018 toteutetut leikkaukset johtivat viiden vuoden aikana noin 15 prosentin henkilöstövähennyksiin oppilaitoksissa. Tulevaisuusinvestointi on mahdollistanut uusien opettajien ja ohjaajien palkkaamisen sekä nykyisen opetushenkilöstön resurssien palauttamista. AMKE painottaa, että rahoituksen kohdistuessa henkilöstökustannuksiin, koulutuksen järjestäjien tulee voida luottaa rahoituksen jatkumiseen myös määräajan jälkeen. Määräaikaisen rahoituksen loppuminen johtaisi todennäköisesti irtisanomisiin vuonna 2023.

Ammatillisen koulutuksen yleiskatteelliseen perusrahoitukseen tarvitaan noin 100 M€ nosto, jolloin ns. tulevaisuusinvestointi saadaan budjettikehykseen, oppivelvollisuuden todelliset kustannukset katetaan ja koulutuksen saatavuudesta sekä laadusta voidaan huolehtia myös jatkossa. AMKE korostaa, että on erittäin tärkeää määräajan jälkeen sisällyttää tulevaisuusinvestointien rahoitusosuus budjettikehykseen.

Työmarkkinoiden tarpeet

Lähihoitajakoulutukseen kohdennetaan budjetissa 16 M€ hoitajamitoituksen muutokseen varautumiseksi. Tähän mennessä rahoitusta on myönnetty yhteensä 47 M€. Varattu kokonaissumma vuosille 2020–2024 on 116,5 M€.

Ammattibarometrin (09/2021) mukaan työvoimapulan painopiste on edelleen terveys- ja sosiaalialan ammateissa. On arvioitu, että Suomeen tarvitaan lähivuosina 5 000 uutta lähihoitajaa, erityisesti vanhustenhoitoon. Lähihoitajakoulutus kiinnostaa hakijoita, mutta vanhustenhoito suuntautumisvaihtoehtona on vähemmän suosittu. Tavoite 5 000 uuden lähihoitajan kouluttamiseksi edellyttää vetovoimatyötä koko toimialalla uusien opiskelijoiden saamiseksi.

AMKE korostaa, että myös muilla toimialoilla on työvoimapulaa. Kauppakamareiden jäsenyrityksille suunnatun kyselyn (08/2021) mukaan lähes 75 prosenttia yrityksistä kokee pulaa tai paljon pulaa osaavasta työvoimasta. Teknologiateollisuus ry on puolestaan arvioinut osaajatarveselvityksessään (09/2921), että ammatillisesta koulutuksesta valmistuneiden määrä tulisi yli kaksinkertaistaa, jotta alan työvoimatarpeeseen voitaisiin vastata. Tähän työvoiman kysyntään ei pystytä vastaamaan yksinomaan nuorten koulutuksella.

Talousarvioesityksessä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnon alalla työvoimakoulutuksessa ammatillisen koulutuksen ja kotouttamiskoulutuksen rahoitusta esitetään vähennettäväksi. Työvoimakoulutuksessa ammatillinen koulutus laskee 44,1 M€:oon (2021 55M€, 2020 67,7 M€) ja kotouttamisen osuus laskee 53,3 M€:oon (v. 2021 55M€, 2020 60,4 M€). Ammatillisen koulutuksen rahoitusosuuden laskeminen noin 11 M€:lla (jopa 23,6 M€ vuoteen 2020) vaikeuttaisi merkittävästi työllisyyspalveluiden saatavuutta.

AMKE painottaa, että keskeistä osaavan työvoiman tarpeeseen vastaamisessa on luoda aikuisväestölle selkeät ja kannustavat mallit osaamisen täydentämiseen ja uudistamiseen sekä varmistaa tähän riittävät resurssit. Suomi tarvitsee lisäksi työperäistä maahanmuuttoa ja täällä jo olevien vieraskielisten koulutus- ja työllistymispolkujen sujuvoittamista. Oppivelvollisuuden laajentamisen vaikutukset työllisyyteen näkyvät vasta pidemmällä tähtäimellä, kun nykyistä useampi nuori suorittaa toisen asteen tutkinnon.

Koronaepidemian haittavaikutusten ja oppimisvajeen vähentäminen

Koronakriisi on vaikuttanut jokaisen lapsen ja nuoren arkeen, opiskeluun, harrastamiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Epidemian aiheuttaman oppimis- ja hyvinvointivajeen korjaaminen ammatillisessa koulutuksessa on haastavaa samanaikaisesti kiireellisellä aikataululla toimeenpantavan oppivelvollisuusuudistuksen kanssa.

Ammatilliseen koulutukseen on hakeutunut uusia opiskelijoita hyvin. Koronan vaikutukset näkyvät kuitenkin pudotuksena valmistuneiden määrässä. Vuonna 2020 valmistuneita oli 65 000 ja vuonna 2019 71 500. Osalla opiskelijoista valmistuminen on viivästynyt, osalla taas opinnot ovat keskeytyneet koronapandemian takia. Koronatilanne on vaikeuttanut merkittävästi työpaikalla oppimisen mahdollisuuksia erityisesti palvelualoilla. Tarve erilaisille tukitoimille jatkuu vielä pitkään. On myös tärkeää purkaa koronatoimet, jotta koulutusta päästään järjestämään taas normaalisti.

Rahoituksen määräaikaisuudet, pirstaleisuus ja lukuisat rahoitushaut vaikeuttavat ammatillisen koulutuksen järjestäjien toiminnan pitkäjänteistä kehittämistä. AMKE esittää, että jatkossa rahoitus jaettaisiin pääosin yleiskatteellisina valtionosuuksina lukuisten hakukierrosten sijaan.

Oppilas- ja opiskelijahuollon vahvistaminen

Keväällä 2021 tehdyn Kouluterveyskyselyn mukaan nuoret kertoivat enemmän yksinäisyyden tunteesta kuin edellisessä, vuoden 2019 kyselyssä. Tytöillä yksinäisyyden kokemus oli yleisempää kuin pojilla. Myös ahdistuneisuus oli lisääntynyt tytöillä. Kaiken kaikkiaan nuorten erilaiset mielenterveyden häiriöt ovat olleet kasvussa viime vuosina, mutta palveluihin pääsy on vaikeaa.

Opiskelijahuollon palveluiden järjestämisen lähtökohtana tulee olla opiskelijoiden hyvinvoinnin tukeminen. AMKE on huolissaan siitä, että opiskelijahuollon palveluiden järjestämisvastuun siirto sote-uudistuksen myötä hyvinvointialueille ohjaa opiskelijapalveluiden kehitystä entistä kauemmaksi oppilaitoksen yhteisöllisyydestä ja pedagogisista ratkaisuista sekä eri palveluiden integraatiosta oppilaitoskontekstissa. AMKE korostaa, että vaikka hyvinvointialueet vastaavat palveluista, ne tulisi käytännössä toteuttaa lähipalveluina.

Opiskelijahuollossa on osaajapula, johon säädetyt psykologi- ja kuraattorimitoitukset eivät tuo kuitenkaan ratkaisua nopealla aikataululla. Psykologikoulutuksen sisäänottomäärän kasvun vaikutukset näkyvät vasta tulevina vuosina. On myös huomioitava, että psykologeista kilpailevat julkisen sektorin työnantajien lisäksi yksityisen sektorin työnantajat.

Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry

Veli-Matti Lamppu
toimitusjohtaja

Satu Ågren
johtava asiantuntija

Lisätiedot: johtava asiantuntija Satu Ågren, 040 772 3234, satu.agren@amke.fi